

VARIA

ADAM KUCHARSKI

WYBRANE PROBLEMY MORALNO-FINANSOWE W UJĘCIU KATOLICKIEGO NAUCZANIA SPOŁECZNEGO

1. Wstęp

Świat współczesnych finansów nie jest wolny od problemów. Jedynie część z nich jest natury *stricte* ekonomiczno-prawnej. Szczególną grupę stanowią kwestie związane z niedostatkiem moralnego fundamentu jako podstawy adekwatnej ekonomii. Niektóre z obszarów dotkniętych tego typu zagrożeniem zostały wskazane w watykańskim dokumencie: *Oeconomicae et pecuniariae quaestiones* (Zagadnienia ekonomiczne i finansowe – rozważania pomocne w rozeznaniu etycznym w sprawie niektórych aspektów aktualnego systemu gospodarczo-finansowego), wydanym przez Kongregację Nauki Wiary i Dykasterię do spraw Integralnego Rozwoju Człowieka 17 maja 2018 r.¹ Wskazano w nim szereg zagadnień gospodarczo-ekonomicznych wzbudzających wątpliwości, w tym: proces odrywania się finansów od realnej gospodarki, ryzyko bezrefleksyjnego zadłużania się, niemoralne praktyki finansowe i podatkowe oraz zagrożenia związane z narastającym procesem globalizacji. Biorąc pod uwagę ponad dziesięć lat, które minęły od kryzysu z 2008 r., spostrzeżenia te zdają się nie tracić na aktualności. Ich lekceważenie grozi laksacją społecznego sumienia, mimo obecności starych i nowych zagrożeń².

Każde z tych zjawisk wymaga osobnego komentarza, stąd poświęcone im zostały poszczególne partie niniejszego opracowania. Ze względu na sygnalny

ADAM KUCHARSKI – Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9278-7522>, e-mail: obywatelak2020@gmail.com

¹ Por. Kongregacja Nauki Wiary i Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka, *Oeconomicae et pecuniariae quaestiones. Considerations for an ethical discernment regarding some aspects of the present economic-financial system*, <<https://vatican.va>>, dostęp: 05.07.2019.

² Niech przykładem ich obecności będzie chociażby pozycja firm pożyczkowych (tzw. chwilówek) w życiu znacznej części polskiego społeczeństwa, por. P. Sokolowski, *Lichwa wykorzystuje przymusowe położenie człowieka. Rozmowa z Pawłem Śnieżkiem*, „Egzorcysta” 4(2016), s. 32, czy też sposób działania podmiotów nagabujących telefonicznie do podjęcia często nieuzasadnionych gospodarczo działań inwestycyjnych, por. M. Ratajczak, *Łowcy z kotłowni. Dziki świat finansowych naciągaczy*, Warszawa 2019, s. 20n.

charakter artykułu, zamieszczone poniżej refleksje dotyczą określonego ujęcia danego fenomenu społeczno-ekonomicznego. Ostatecznie jednak pobłażliwość wobec wad społecznych odbija się na poziomie decyzji politycznych, na co wskazano w przedostatnim rozdziale niniejszego artykułu.

Celem niniejszego opracowania jest próba zwrócenia uwagi na pewne obszary aktywności ekonomicznej w świetle wybranych wypowiedzi katolickiej myśli społecznej. Chodzi o zaakcentowanie obecnej w nich diagnozy wobec etyczno-tożsamościowych problemów współczesnych finansów, zwłaszcza wobec ich kolosalnego wpływu na społeczeństwo. Podjęte działania badawcze są obliczone na ustalenie znaczenia etyki chrześcijańskiej w owładniętym chremastyką świecie finansów.

Przyjętą metodę refleksji oparto na przywołaniu wybranych wypowiedzi z obszaru katolickiej nauki społecznej na tle konkretnych aspektów współczesnej aktywności finansowej. Powinno to pozwolić na analizę przynajmniej wybranych zagrożeń etycznych w finansach XXI w. w świetle zasad zakorzenionych w antropologii chrześcijańskiej. Syntetyczne wnioski zostały zawarte w podsumowaniu zamykającym opracowanie.

2. Oderwanie finansów od służby realnej gospodarce

Znakiem czasów jest konieczność przeciwstawienia się systemowi, który nie koncentruje się na służeniu realnej gospodarce³. Trudno nie zauważyć, że nieodpowiedzialny system gospodarczy czyni mocnych jeszcze mocniejszymi, a słabszych jeszcze słabszymi, pogłębiając nierówności społeczne⁴. Poważne zaniepokojenie musi wywoływać niekontrolowany rozrost rynków finansowych. Od lat 90. XX w. instrumenty pieniężne i kredytowe rosły szybciej niż akumulacja bogactwa w gospodarce, stąd późniejsze banki spekulacyjne, które prowadziły do kryzysów niewypłacalności oraz zaufania⁵. Współprzyczyniły się do tego: nadmierna ilość pieniądza fiducyjnego oraz mnogość instrumentów finansowych. Taka sytuacja, obok zagrożenia dla godności pracy, spycha masy ludności świata na margines, pozbawiając je dróg ucieczki z sytuacji wyobcowania decyzyjnego co do dalszych losów swoich i swoich bliskich. Naraża to na niebezpieczeństwo pierwotne powołanie działalności finansowej jako formy służby gospodarce realnej. Obecnie stan rynków finansowych wydaje się niebezpiecznie wymykać tej zależności⁶. Działalność finansowa prowadzona bez uwzględnienia dłuższej perspektywy oraz udziału w niej całych grup społecznych traci rolę pomostu pomiędzy teraźniejszością i przyszłością oraz katalizatora nowych miejsc pracy i możliwości produkcji, w tym innowacyjnej.

³ Por. Franciszek, Encyklika *Laudato si*, nr 109, <<https://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

⁴ Por. *Papieże o liberalizmie. Wywiad papieża Franciszka dla Eugenio Scalfarięgo w „La Repubblica”*, <<http://lokiem.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

⁵ Por. Papięska Rada „Iustitia et Pax”, *Towards reforming the international financial and monetary systems in the context of global public authority*, <<http://vatican.va>>, dostęp: 05.07.2019.

⁶ Kongregacja Nauki Wiary i Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka, *Oeconomicae et pecuniariae quaestiones...*, nr 22.

3. Ryzyko bezrefleksyjnego zadłużania

Trudno nie dostrzec potrzeby zatrzymania procesu bezrefleksyjnego zadłużania się społeczeństw żyjących w dostatku. Dotyczy to zwłaszcza osób, które z tego powodu tracą płynność finansową i stają na granicy bankructwa. Nie można w nieskończoność żyć na kredyt. Nagromadzenie deficytów i długów obciąża inwestowanie w przyszłości, a w układzie globalnym składa na barki młodego pokolenia „ciążę nie do uniesienia”. Stąd papież Franciszek apeluje o edukację oraz trzeźwy styl życia pozwalający odróżnić co zbędne od tego co konieczne⁷. Jego zdaniem, nadużyciom można zapobiegać: „wychowując do skromnego stylu życia, który [...] uczy odpowiedzialności, by nie zaciągać kredytów na zakup rzeczy, z których można zrezygnować. Ważne jest, byśmy rehabilitowali cnoty ubóstwa i ofiarności. Ubóstwa, by nie stać się niewolnikiem rzeczy, i ofiarności, bo w życiu nie można mieć wszystkiego. Ważne jest kształtowanie mentalności odznaczającej się prawością i uczciwością, zarówno u jednostek, jak i w instytucjach”⁸.

Konsumpcyjny boom spowodował zmianę w społecznej mentalności: postawa oszczędzania, po to by kupić jakieś dobro za gotówkę, została zastąpiona przez orientację „kupuj teraz płac później”⁹. Istnieje pilna potrzeba przeorientowania tej optyki, współkształtującej pokolenie znicięciwionych hedonistów, pozbawionych wewnętrznej siły wstrzemięźliwości. Ta ostatnia jest potrzebna do praktykowania cnotliwego życia. Kluczowe dla środowisk stymulujących praktykę nadkonsumpcji jest bowiem wyrobienie, a następnie podtrzymanie nawyku szybkiego zaspokojenia zachcianek, co zapewnia efektywny środek kontroli społeczno-politycznej.

4. Niemoralne praktyki doradców finansowych

Osobną sprawą są niemoralne zachowania agentów finansowych. Negatywny dobór osób odnotować można już w części szkół biznesu. Wśród moralnie wątpliwych działań doradców finansowych w zakresie zarządzania oszczędnościami wymienia się m.in.: nadmierny ruch portfela inwestycyjnego mający na celu zwiększenie przychodów z prowizji dla banku lub innego pośrednika finansowego; brak należytej bezstronności w oferowaniu instrumentów oszczędnościowych, które w porównaniu z produktami innych banków w mniejszym stopniu odpowiadają potrzebom klientów; zaniedbanie ze strony doradców finansowych powiązanych interesów swoich klientów¹⁰. Niewydolność etyczna obecnego systemu

⁷ Por. przemówienie papieża Franciszka do członków Krajowej Rady Fundacji Antylichwiarskiej z 3 lutego 2018 r., <<http://vatican.va>>, dostęp: 05.07.2019.

⁸ *Papież o walce z lichwą i hazardem*, <<https://kosciol.wiara.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

⁹ Por. A. Lewicka-Strzałecka, *Etyczne aspekty instytucji kredytu*, <<https://annalesonline.uni.lodz.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

¹⁰ W ostatnim przypadku chodzi np. o sytuację, gdy zlecenia klientów danego doradcy są wzajemnie w sprzeczności lub też gdy działania tychże doradców na korzyść jednych klientów (bądź zatrudniających doradców firm) pogarszają sytuację innych klientów (przykładowa kwestia

finansowego nasuwa konieczność zmian sposobu jego prowadzenia. W pierwszej kolejności zmiana ta musi dotyczyć osób zaangażowanych w gospodarke, a to jest zawsze kosztowne i trudne¹¹. W watykańskim dokumencie *Powołanie lidera biznesu* podkreślono znaczenie powołania przedsiębiorcy jako autentycznego ludzkiego i chrześcijańskiego wezwania do „rozwoju produkcji oraz oferowania usług klientom i społecznościom poprzez adekwatną formę gospodarki rynkowej”¹². Wskazuje się przy tym na szczególne niebezpieczeństwo związane z pokusą tzw. podzielonego życia, gdzie dochodzi do rozdźwięku pomiędzy „wiarą, którą wyznajemy, a życiem doczesnym”. Co ważne, już w dokumentach Soboru Watykańskiego II zaliczono to rozdarcie do „poważniejszych nieprawidłowości naszych czasów”¹³. Jedynie człowiek szczerze dążący do wewnętrznej integracji jest zdolny do przyjęcia prawdy o swoim powołaniu i właściwej odpowiedzi na to wezwanie. W jego świetle uczestnictwo, a zwłaszcza przywództwo w biznesie (w tym finansowym) jawi się w kategoriach służby (Bogu, rodzinie, środowisku pracy, społeczeństwu). Takie podejście odróżnia „dyrektorów chrześcijańskich i środowiska pracy, które tacy ludzie starają się rozwijać”¹⁴. Dobry przedsiębiorca, w tym w obszarze finansów: „zastanawia się najpierw nad służbą, a potem nad zyskiem, [...] zatrudnia pracowników, aby wytwarzać towary o rzeczywistej wartości, nie wprowadza ich w błąd, żądając udziału w tworzeniu czegoś daremnego, a wręcz szkodliwego lub złego; oferuje konsumentom jedynie pożyteczne towary i usługi, a nie wykorzystuje ich braku doświadczenia i słabości, oszukując ich tak, aby wydali pieniądze na coś, czego nie potrzebują i co jest nie tylko bezużyteczne, wręcz może być szkodliwe”¹⁵.

5. Szczególne zagrożenia globalizacji

Współcześnie „narzędzie” w postaci rynków finansowych, uzurpując sobie moralną autonomię, staje się celem samym w sobie. Przykładem tego może być próba rozwiązania np.: kryzysu rozrodczości – wzrostem konsumpcji na kredyty; bądź też problemu nadprodukcji rzeczy zbędnych – nieodpowiedzialnym two-

świadomej sprzedaży „śmieciowych papierów wartościowych”). Analizowany dokument kongregacji watykańskiej nie przedstawia tu szczegółowej analizy poszczególnych scenariuszy. Por. Kongregacja Nauki Wiary i Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka, *Oeconomicae et pecuniariae quaestiones...*, nr 22.

¹¹ Por. *Press Conference to present the new Document of the Congregation for the Doctrine of the Faith and the Dicastery for Promoting Integral Human Development, entitled “Oeconomicae et pecuniariae quaestiones”. Considerations for an ethical discernment regarding some aspects of the present economic-financial system*, <<http://press.vatican.va>>, dostęp: 05.07.2019.

¹² Papieska Rada „Iustitia et Pax”, *Powołanie lidera biznesu. Refleksja*, Wydawnictwo Dehon 2012, s. 14.

¹³ Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, nr 43, <<https://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

¹⁴ Papieska Rada „Iustitia et Pax”, *Powołanie lidera biznesu...*, s. 18.

¹⁵ O. von Nell-Breuning, *Reorganization of Social Economy*, Milwaukee 1936, s. 115–116, przywołuję za dokumentem Papieskiej Rady „Iustitia et Pax”, *Powołanie lidera biznesu...*, s. 34–35.

rzeniem pieniądza i kreowaniem baniek kredytowych. Obserwując związane z tym zagrożenia, papież Benedykt XVI trafnie zauważył, że „społeczeństwo coraz bardziej zglobalizowane zbliża nas, ale nie czyni nas braćmi”¹⁶.

Papież Paweł VI w Encyklice *Populorum progressio* zwrócił uwagę, że pełny i globalny rozwój jest szczególnym wymiarem pokoju¹⁷. Znaczenie tego spostrzeżenia doceniono czterdzieści lat później, gdy w raporcie z 2007 r. Międzynarodowy Fundusz Walutowy dostrzegł ścisły związek między niewłaściwie zarządzanym procesem globalizacji a wielkimi nierównościami świata¹⁸. Do prawidłowego funkcjonowania gospodarka potrzebuje etyki, i nie tylko jakiegokolwiek rodzaju, ale takiego, który jest przyjazny ludziom¹⁹. Technika bowiem nie jest w stanie rozwiązać wielu ludzkich problemów, a jej absolutyzacja „zmierza do wytworzenia niezdolności dostrzegania tego, czego nie można wyjaśnić zwykłą materią”²⁰. Możliwości techniczne i ekonomiczne, które niesie proces globalizacji, winny być wykorzystywane do prawdziwego rozwoju ludzkości, opartego na wzajemnym poszanowaniu oraz fundamencie niezbywalnej godności człowieka. Z kolei możliwość manipulacji i spekulacji finansami, jakie wiążą się z funkcjonowaniem globalnej wioski, powinny zostać ograniczone.

Nie jest rzeczą właściwą, że dzisiejszy policentryczny rozwój oznacza, że „powiększa się bogactwo światowe pojmowane globalnie, ale wzrastają nierówności”²¹, co prowadzi do marginalizacji ludzi uważanych za „nieprzydatnych” według kryteriów rentowności firm²². Rolą właściwie funkcjonujących systemów finansowych jest m.in. zapewnienie ubogim i ich rodzinom dostępu do korzystnych form kredytowania na sprawiedliwych warunkach²³. Niestety w tym obszarze wypomina się raczej destruktywne działania współczesnej finansjery, podkreślając tragiczne skutki egoistycznego sterowania procesami ekonomicznymi

¹⁶ Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, nr 19, <<https://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

¹⁷ Por. Paweł VI, Encyklika *Populorum progressio*, nr 76-77, <<https://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

¹⁸ Por. Papieska Rada „Iustitia et Pax”, *Towards reforming the international financial and monetary systems in the context of global public authority*, <<http://vatican.va>>, dostęp: 05.07.2019.

¹⁹ Por. Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, nr 45, <<https://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

²⁰ Tamże, nr 77. Prowadzi to do bałwochwalstwa rynku, które ignoruje istnienie dóbr, które ze swej natury nie są i nie mogą być zwykłymi towarami, por. Jan Paweł II, Encyklika *Centesimus Annus*, nr 40, <<https://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

²¹ Por. Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, nr 22, <<https://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

²² Por. *Papież krytykuje kapitalizm i przywołuje słowa Jana Pawła II*, <<http://deon.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

²³ Por. Orędzie Jana Pawła II na Światowy Dzień Pokoju 1 stycznia 1998 r., <<http://vatican.va>>, dostęp: 05.07.2019; por. też Synod Biskupów, XIV Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne, *Relacja końcowa Synodu Biskupów dla Ojca Św. Franciszka* (24 października 2015), nr 91, <<http://bobolanum.cdu.pl>>, dostęp: 05.07.2019. Podobnie jawi się uczciwe wsparcie kredytowe dla infrastruktury wiejskiej, co pozwoli w jak najlepszy sposób wykorzystać zasoby ludzkie, naturalne i społeczno-gospodarcze wsi, por. *Adress of His Holiness Benedykta XVI to H.E. Mr MD Abdul Hannan new ambassador of The People's Republic of Bangladesh z 17.12.2009 r.*, <<http://vatican.va>>, dostęp: 05.07.2019.

w świecie, gdzie – m.in. na skutek globalizacji – ambicje i działania niewielkiej grupy mogą istotnie sprzyjać światowej niesprawiedliwości²⁴.

6. Niemoralność podatkowa

Kolejnym zagadnieniem szczegółowym są finanse *offshore* oraz tzw. raje podatkowe. W obu przypadkach trudno nie dostrzec niemoralności działań korzystających z nich podmiotów. Polegają one na przerzucaniu na barki reszty społeczeństwa ciężarów finansowych związanych z tworzeniem dobra wspólnego. Pogłębia to nierówności społeczne naruszając reguły zdrowej gospodarki rynkowej, chociażby poprzez „transfer zysków do rajów podatkowych” z jednoczesnym „sztucznym księgowaniem kosztów” w krajach z wyższym opodatkowaniem. Szczególnie naganne jest pranie brudnych pieniędzy pochodzących z przestępstw, co w istocie pociąga współodpowiedzialność za związaną z nimi ludzką krzywdę. System finansów *offshore* pogłębia zadłużenie krajów słabiej rozwiniętych, pozbawionych przynależnych im danin publicznych. Tymczasem wiele z tych państw, spłacając odsetki wynikające z długów, musi znacząco ograniczyć finansowanie potrzeb rynku wewnętrznego²⁵.

Warto w tym miejscu odnotować postulat podatku od transakcji finansowych na forum międzynarodowym²⁶. Wynika on m.in. z faktu, że „udział odpowiedzialnych za kryzys w ponoszeniu jego ciężarów jest kwestią międzynarodowej sprawiedliwości”. Tymczasem wysoką cenę za kryzys współpłacą obywatele, gdyż wpływy z podatków zostały wykorzystane do ratowania banków i finansowania programów wspierania gospodarki²⁷.

7. Skutki polityczne niekontrolowanych wpływów gospodarczych

Rozregulowane finanse to jedno z poważniejszych zagrożeń naszych czasów. Bez należytego nadzoru ze strony władz politycznych, obok zarzewia konfliktów, mogą one stanowić wygodne (bezosobowe) narzędzie nacisku i presji na przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego. Stąd postulat ściślejszej regulacji rynków finansowych. Te ostatnie nie mogą rządzić się same. Istnieje potrzeba promocji przejrzystości w odniesieniu do wszystkiego, co jest przedmiotem obrotu oraz

²⁴ Por. A. Zwoliński, *Siedem grzechów głównych. Chciwość*, Radom 2008, s. 52.

²⁵ Por. Kongregacja Nauki Wiary i Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka, *Oeconomicae et pecuniariae quaestiones...*, nr 31.

²⁶ Por. „*Iustitia et Pax*”: *wprowadzić podatek od transakcji finansowych*, <<http://ekai.pl>>, dostęp: 05.07.2019; por. też *Kościół wobec kryzysu finansowego*, „Biuletyn Liderów i Asystentów Ruchów i Stowarzyszeń Katolickich”, Warszawa 2012, nr 24, s. 3.

²⁷ „*Iustitia et Pax*”: *wprowadzić podatek od transakcji finansowych*, <<http://ekai.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

wyeliminowania przejawów niesprawiedliwości²⁸. Brak dostatecznego nadzoru nad systemem bankowym wystawia obywateli na niebezpieczeństwo utraty majątków, firm, a przede wszystkim godności²⁹. Stanowi on również zagrożenie dla poszczególnych państw oraz ich obywatelskich społeczeństw. Państwa poważnie uzależnione od decyzji, które zapadają przy stołach ich wierzycieli, trudno nazwać w pełni suwerennymi. Podobnie jest, gdy funkcjonujące w ich granicach instytucje finansowe są „zbyt wielkie, aby upaść” w konsekwencji swoich błędów. W obu przypadkach objawia się słabość państwa i demokracji. W ten sposób umacnia się niebezpieczeństwo ekspansji grup finansowych, będących – ze względu na swoje międzynarodowe znaczenie oraz formalną lokalizację siedziby – poza granicami jurysdykcji danego państwa.

Gospodarka oddzielona od etyki, wyposażona w moralną samodzielność, wcześniej czy później znajdzie się w rękach osób, które przekształcą jej mechanizmy w narzędzie władzy, także władzy politycznej. W tym świetle utrata kontroli nad tworzeniem długów przekłada się na zarządzanie rynkiem pracy, a następnie na całą gospodarkę.

Zagadnienie to łączy się z pytaniem o moralną stronę tworzenia i funkcjonowania długu publicznego oraz skutków etycznych określonej polityki pieniężnej państwa³⁰. Zaniedbań w tym obszarze nie można usprawiedliwiać racjami płynącymi z demokracji. W przedmiocie nieuporządkowanych moralnie stosunków pożyczkowych, również na płaszczyźnie publicznoprawnej, wspomina się niekiedy nawet o „wirusie demokracji” opanowującym ekonomię tam, gdzie chciwość staje się cnotą, a obłuda zasadą biznesu³¹. „Społeczny aspekt moralności pieniądza wiąże się z obowiązkiem państwa polegającym na zapewnieniu obywatelom pieniądza o względnie stałej wartości. Pieniądz zmieniający swą wartość nagle i często wyrządza ogromne straty społeczne, zwłaszcza nadszarpując zaufanie do jakiegokolwiek wymiany”³².

8. Podsumowanie

Odpowiedzi na przedstawione wyżej zagrożenia moralne w obszarze rynków finansowo-gospodarczych nie można traktować jako pozostających poza kontekstem życia społecznego. Właściwa perspektywa winna bowiem zakładać rozwój integralny. Musi on dotyczyć zarówno relacji międzyludzkich, sfery

²⁸ Por. Kongregacja Nauki Wiary i Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka, *Oeconomicae et pecuniariae quaestiones...*, nr 21.

²⁹ Por. *Papież o walce z lichwą i hazardem*, <<https://kosciol.wiara.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

³⁰ Por. np. rozmowę Grzegorza Sroczyńskiego z Maciejem Wróblewskim, pracownikiem brytyjskiego odpowiednika Komisji Nadzoru Finansowego, por. G. Sroczyński, *Sektor finansowy ogrywa demokrację, możemy obudzić się w świecie zamieszek i rewolucji*, <<http://next.gazeta.pl>>, dostęp: 05.07.2019; J. Gniadek, *Lichwa instytucjonalna*, <<http://jacekgniadek.com>>, dostęp: 05.07.2019.

³¹ Por. A. Zwoliński, *Siedem grzechów głównych...*, s. 52.

³² Tamże, s. 52.

instytucjonalnej, jak i społecznych struktur finansowych. Podobnie jak wyżej opisane zjawiska, niszczące są: niepohamowana konkurencja, nadmierna finansjalizacja życia, czy w końcu konsekwencje zaniechania promocji osoby ludzkiej. Trudno wyobrazić sobie powstrzymanie procesów destrukcyjnych bez rezygnacji z hedonizmu oraz rozumienia rynku jako środka dominacji nad innymi.

Zintegrowane życie ekonomiczne musi uwzględniać obok zysku „logikę daru” i bezinteresowności³³. W ujęciu indywidualnym prowadzi do nich optyka uwzględniająca w świecie finansów podstawowe reguły duchowości pracy³⁴. Wszystko zaczyna się od decyzji jednostki. To rozważne i całościowe podejście do obowiązków oraz ich rozumienie w społecznym kontekście otwartym na miłość i prawdę pozwoli tym, od których zależy ekonomiczne życie innych, na wielkoduszność obliczoną na dobro wspólne i solidarną przyszłość.

W zakresie struktur finansowych użyteczne społecznie jest wspieranie rozwoju klasy średniej oraz grup zagrożonych wykluczeniem. W tym ostatnim obszarze szczególnym rozwiązaniem jest praktyka mikrofinansowania, nawiązująca do średniowiecznej instytucji banków pobożnych, a także inicjatywy tzw. ekonomii obywatelskiej. Wpisana w nie optyka jest oparta na traktowaniu zysku jako narzędzia do osiągnięcia celu, w tym w postaci humanizacji rynku i społeczeństwa³⁵. Pogłębia to integrację i zacieśnia drobne stosunki gospodarcze. Osoba ludzka ma wyjątkowo relacyjną naturę, a sensu jej odwiecznych poszukiwań nie można redukować do ekonomicznych aspektów życia.

Niedomagania moralne w obszarze finansów sprowadzają się ostatecznie do błędu antropologicznego uznającego człowieka za środek, a nie cel gospodarczych decyzji. Fałszywa wizja osoby ludzkiej podsuwa fałszywe rozwiązania kwestii społeczno-prawnych³⁶. Określona optyka antropologiczna to podstawa podejścia papieża Jana Pawła II do omawianych problemów³⁷. Jej głębsza znajomość oraz aplikacja pomogłyby uniknąć wielu nieszczęść i nieuporządkowania we współczesnym świecie finansów, zarówno prywatnych, jak i publicznych.

³³ Por. *Kościół wobec kryzysu finansowego*, <<http://ekai.pl>>, dostęp: 05.07.2019; A. Wysocki, *Bezinteresowność jako nowa zasada społeczna*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 2(2010), s. 283n.

³⁴ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, nr 24, <<http://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

³⁵ Por. Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, nr 45, 46, 65, <<http://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

³⁶ Por. *Kościół wobec kryzysu finansowego*, <<http://ekai.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

³⁷ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Centesimus Annus*, nr 42, <<http://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019; por. też jako komentarz do stanowiska prezentowanego w encyklice: M. Wojechowski, *Papież i kapitalizm (Centesimus Annus)*, <<http://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019 oraz M. Zięba, *Papieska ekonomia. Kościół – rynek – demokracja*, Kraków 2016, s. 130–131, 240nn.

BIBLIOGRAFIA

Źródła:

- Adress of His Holiness Benedykt XVI to H.E. Mr MD Abdul Hannan new ambassador of The People's Republic of Bangladesh z 17.12.2009 r.*, <<http://vatican.va>>, dostęp: 05.07.2019.
- Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, nr 19, <<https://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019.
- Franciszek, Encyklika *Laudato si*, nr 109, <<https://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019.
- Jan Paweł II, Encyklika *Centesimus Annus*, nr 40, <<https://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019.
- Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, nr 24, <<http://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019.
- Kongregacja Nauki Wiary i Dykasteria ds. Integralnego Rozwoju Człowieka, *Oeconomicae et pecuniariae quaestiones. Considerations for an ethical discernment regarding some aspects of the present economic-financial system*, <<https://vatican.va>>, dostęp: 05.07.2019.
- Orędzie Jana Pawła II na Światowy Dzień Pokoju* 1 stycznia 1998 r., <<http://vatican.va>>, dostęp: 05.07.2019.
- Papieska Rada „Iustitia et Pax”, *Powołanie lidera biznesu. Refleksja*, Wydawnictwo Dehon 2012.
- Papieska Rada „Iustitia et Pax”, *Towards reforming the international financial and monetary systems in the context of global public authority*, <<http://vatican.va>>, dostęp: 05.07.2019.
- Paweł VI, Encyklika *Populorum progressio*, nr 76–77, <<https://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019.
- Przemówienie papieża Franciszka do członków Krajowej Rady Fundacji Antylichwiarzkiej z 3 lutego 2018 r., <<http://vatican.va>>, dostęp: 05.07.2019.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, nr 43, <<https://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019.

Opracowania:

- Gniadek J., *Lichwa instytucjonalna*, <<http://jacekgniadek.com>>, dostęp: 05.07.2019.
- „Iustitia et Pax”, *Wprowadzić podatek od transakcji finansowych*, <<http://ekai.pl>>, dostęp: 05.07.2019.
- Kościół wobec kryzysu finansowego*, „Biuletyn Liderów i Asystentów Ruchów i Stowarzyszeń Katolickich”, Warszawa 2012, nr 24, s. 1–6.
- Lewicka-Strzałeczka A., *Etyczne aspekty instytucji kredytu*, <<https://annalesonline.uni.lodz.pl>>, dostęp: 05.07.2019.
- Nell-Breuning O. von, *Reorganization of Social Economy*, Milwaukee 1936.
- Papieże o liberalizmie. Wywiad papieża Franciszka dla Eugenio Scalfariego w „La Repubblica”*, <<http://okiem.pl>>, dostęp: 05.07.2019.
- Papież krytykuje kapitalizm i przywołuje słowa Jana Pawła II*, <<http://deon.pl>>, dostęp: 05.07.2019.
- Papież o walce z lichwą i hazardem*, <<https://kosciol.wiara.pl>>, dostęp: 05.07.2019.
- Press Conference to present the new Document of the Congregation for the Doctrine of the Faith and the Dicastery for Promoting Integral Human Development, entitled “Oeconomicae et pecuniariae quaestiones. Considerations for an ethical discernment regarding some aspects of the present economic-financial system”*, <<http://press.vatican.va>>, dostęp: 05.07.2019.
- Ratajczak M., *Lowcy z kotłowni. Dziki świat finansowych naciągaczy*, Warszawa 2019.
- Sokołowski P., *Lichwa wykorzystuje przymusowe położenie człowieka. Rozmowa z Pawłem Śnieżkiem*, „Egzorcysta” 4 (2016), s. 32–36.
- Sroczynski G., *Sektor finansowy ogrywa demokrację, możemy obudzić się w świecie zamieszek i rewolucji*, <<http://next.gazeta.pl>>, dostęp: 05.07.2019.
- Synod Biskupów. XIV Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne, *Relacja końcowa Synodu Biskupów dla Ojca Św. Franciszka* (24 października 2015), nr 91, <<http://bobolanum.cdu.pl>>, dostęp: 05.07.2019.
- Wojchowski M., *Papież i kapitalizm (Centesimus Annus)*, <<http://opoka.org.pl>>, dostęp: 05.07.2019.
- Wysocki A., *Bezinteresowność jako nowa zasada społeczna*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 2(2010), s. 283–294.
- Zwoliński A., *Siedem grzechów głównych. Chciwość*, Radom 2008.
- Zięba M., *Papieska ekonomia. Kościół – rynek – demokracja*, Kraków 2016.

**SELECTED MORAL AND FINANCIAL PROBLEMS
IN TERMS OF CATHOLIC SOCIAL TEACHING**

SUMMARY

The Word of modern finance is a growing challenge for society. Catholic social science recognizes numerous problems in this area, hence the emerging diagnoses warning against the effects of abandoning ethical requirements in economics. Particularly valuable in this area is the Vatican document *Oeconomicae et pecuniariae questiones* issued by the Congregation for Doctrine of the Faith and the Department for Integral Human Development on 17/05/2018. Among the serious problems affecting the 21st century's finances listed there were: the process of financial detachment from the real economy, immoral financial and tax practices, and the risks associated with the growing globalization process. Each of these issues requires increased socio-political attention in the light of the principles of proper anthropology. The latter must value human dignity and the value of truth rooted in love, higher than the prospects of expected financial gains.

KEY WORDS: Catholic social teaching, ethics, finance